

SİNOP ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ:
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE METODOLOJİ
ÇALIŞMALARI
BİLDİRİLER KİTABI

International Social Sciences Congress: Methodology
Studies from Past to Present
Proceedings Book

18-20 KASIM 2021/ SİNOP

Sinop Üniversitesi'nin 42. Bilimsel Yayınıdır.

E-ISBN 978-605-71203-1-1

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ: GEÇMİŞTEN
GÜNÜMÜZE METODOLOJİ ÇALIŞMALARI
BİLDİRİLER KİTABI

International Social Sciences Congress: Methodology Studies from Past to
Present
Proceedings Book

18-20 KASIM 2021/ SİNOP
Sinop Üniversitesinin 42. Bilimsel Yayınıdır.
E-ISBN 978-605-71203-1-1

Sinop Üniversitesi Adına Sahibi | Owner on behalf of Sinop University
Prof. Dr. Nihat DALGIN
Rektör | Rector

Editörler | Editors
Doç. Dr. Nuriye ÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Fatma KOÇAK
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İNAN KILIÇ

Tasarım / Design
Sinop Üniversitesi Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Aralık 2021

Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi: Geçmişten Günümüze Metodoloji Çalışmaları Bildiriler Kitabı Sinop Üniversitesi'nin bilimsel bir yayınıdır. Kitapta yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarların kendilerine aittir. Yazılar, yayıncı kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

İletişim | Communication
Korucuk Mahallesi Üniversite Caddesi 15 Temmuz Yerleşkesi No: 21 57000 |
SİNOP | TÜRKİYE
Tel: +90 (368) 2715757-58-59-60 | Faks: +90 (368) 2715763 | web:
<http://kongre@sinop.edu.tr>

TÜRKİYE'DE DİJİTAL TARİHÇİLİĞE DAİR GÜNCEL BAZI ÇALIŞMALAR HAKKINDA BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Arş.Gör. Serkan ŞENEL*

Özet

Dijitalleşme birçok alanda olduğu gibi Türkiye'deki akademik tarih çalışmalarında da varlığından söz ettirmektedir. Türkiye tarihiyle ilgilenen araştırmacılardan bazıları, artık çalışmalarına sadece kuru istatistikî bilgiler ve tablolar eklemekten ziyade dijital imkânların sunduğu fırsatları da değerlendirmektedirler. Türkiye'de tarih camiasında konuyla ilgilenen ve çalışmalarında söz konusu teknikleri kullanan araştırmacıların sayısı hâlihazırda az olmasına rağmen, yeni yapılan ve devam eden çalışmalar sayesinde bu yönde ilginin arttığını gözlemleyebiliyoruz. Bu bildirinin konusu, genel olarak Türkiye tarihini konu edinen çalışmalarda kullanılan teknolojik yöntemler ve bu alanda çalışmalarını sürdüren sınırlı sayıdaki araştırmacıların ulaştığı bilgileri paylaşmaktan ibarettir. Türk Tarih camiasının ilerleyen zamanlarda çağın gereği olarak akademik çalışmalarında ne gibi teknolojik imkânları kullanabileceklerine dair bir katkı sunmak amaçlanmaktadır. Böylelikle, dijital imkânları çalışmalarında kullanmak isteyebilecek araştırmacıların dikkatlerini çekmek hedeflenmektedir. Bu araştırmada aşağıdaki materyallerden faydalanılmıştır: Türkiye'de Dijital tarihçilikle ilgilenmeye başlayan akademisyenlerin henüz sınırlı sayıdaki proje, makale ve kitap bölümlerinden elde edilen bilgiler ve bu akademisyenlerin, öğrencilerine yaptırmış oldukları henüz kısıtlı sayıdaki tez çalışmaları Daha çok «Digital Ottoman Studies» başta olmak üzere web platformlarında paylaşılan kullanılabilir kıymetli bilgilendirici içeriklerden faydalanılmıştır. Bu çalışma Türkiye'deki dijital tarih çalışmalarında neler yapıldığına dair bir literatür taraması ve yapılan çalışmaları özetleme mahiyetindedir. Dijital tarih yöntemlerinin ne tür çalışmalarda kullanılmış ve tarih sahasında başka hangi çalışmalara uyarlanabileceğine dair bir değerlendirmedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Dijitalleşme, Yazılım, Osmanlı Araştırmaları

A General Literature Review on Some Recent Studies on Digital Historiography in Turkey

Abstract

Digitization is also mentioned in academic history studies in Turkey, as in many other fields. Some of the researchers interested in the history of Turkey now take advantage of the opportunities offered by digital opportunities, rather than just adding dry statistical information and tables to their studies. Although the number of researchers who are interested in the subject in the history community in Turkey and who use these techniques in their studies is currently low, we can observe that the interest in this direction has increased thanks to recent and ongoing studies. The subject of this paper consists of sharing the technological methods used in studies dealing with the history of Turkey in general and the information reached by the limited number of researchers

* Arş. Gör., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü serkansenel@harran.edu.tr

working in this field. It is aimed to contribute to what kind of technological opportunities the Turkish History community can use in their academic studies as a requirement of the age in the future. Thus, it is aimed to attract the attention of researchers who may want to use digital opportunities in their studies. The following materials were used in this research: The information obtained from the limited number of projects, articles and book chapters of the academicians who started to be interested in digital historiography in Turkey, and the limited number of thesis studies that these academicians had their students have done, mostly on web platforms, mainly «Digital Ottoman Studies». Shared and usable valuable informative content was used. This study is in the nature of a literature review on what has been done in digital history studies in Turkey and summarizing the studies. It is an evaluation of what kind of studies digital history methods have been used in and which other studies in the field of history can be adapted.

Keywords: History, Digitization, Software, Ottoman Studies

Giriş

Şüphesiz, son yirmi yıldaki en önemli gelişme, sadece tarihçiliği değil, akademik dünyanın tamamını, hatta hayatın her alanını tesiri altına alan internetin neden olduğu baş döndürücü dönüşümdür. Geçmiş yarım asır öncesine gitmesine rağmen internet, yaygın olarak 90’lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. İlk zamanlar paylaşılan bilgi ve kaynaklar sınırlı kalmış fakat zamanla hız ve hacmi katlanarak artmıştır. Öyle ki son yirmi yılda, dünyanın en büyük kütüphanelerini, veri tabanlarını barındıran bir platform haline gelmiştir. Bilgisayar teknolojisine bağlı gelişen ve son yıllara damgasını vuran dijitalleşme de tıpkı internet gibi hem tarihçilere hem de diğer disiplin temsilcilerine olağandışı katkılar sağlamıştır. (Bilgin ve Aydın M. Bedizel, 2021: 12). Akademik tarih araştırmaları da dijitalleşmenin kapsam alanına zamanla dahil olmuştur. Dijital tarih, bilgisayar destekli teknolojilerin hipermetin (html) imkânından faydalanarak geçmişe ait kayıtlar arasında bağlantı kurmak ve bu bağlantıları sorgulayıp tanımlamak esasına dayalı bir metodolojik yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte bu metodolojinin esasları tam olarak belirlenmemiştir. Tarihçiler güvenilir bir disiplinler arası metodoloji için bilgisayar programcıları, sistem tasarımcıları, arşiv ve kütüphane uzmanlarıyla çalışmak suretiyle metodoloji geliştirebilirler (Turan, 2011: 188). Türkiye’de yapılan tarih çalışmalarında doğrudan dijital tarihe yönelik veya dijital tarihin sunduğu imkânlardan yararlanılarak yapılan çalışmaların sayısı henüz istenilen düzeyde değildir. Bu sayının artabilmesi için tarihçilerin alanlarında kullanabilecekleri programlara dair eğitimler alarak bu programları öğrenmeleri gerekmektedir. Örneğin, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ile Digital Ottoman Studies platformu öncülüğünde gerçekleşen “Yeni Yöntemler ve Dijital Beşeri Bilimler” konulu seminer dizisinde ilgili akademisyenlere yönelik eğitimler aldırılarak akademik çalışmalarında bu yöntemleri nasıl kullanacakları anlatılmıştır. Ayrıca Dijital Beşeri Bilimler Akademisi başlığı altında çeşitli eğitimler düzenlenmeye devam edilmektedir.¹ Marmara Üniversitesi’nde Yunus Uğur

¹ <https://twitter.com/digitalottomans/status/1429399956884967429?s=20>

öncülüğünde bu alanda bir araştırma merkezi kurulmuştur ve Tarih Bölümü'nde okutulmak üzere bir ders açılmıştır.

Türkiye'de yapılan tarih çalışmalarında programları kullanmayı öğrenen araştırmacı sayısı artarak devam etmektedir. Böylece araştırmacıların tarihi belgelerden elde ettikleri verilerin daha iyi analizi yapılmak suretiyle belgeler üzerinden anlatılan konuya dair gerçeğe en yakın ve anlaşılır tespitler, yaklaşımlar ve tahliller gerçekleştirilebilecektir. Netice itibariyle artık sadece belgelerin tespit edilerek okunup yazıya aktarıldığı tarihçilik tükenmektedir. "1970'lerden Günümüze Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün Türk Akademik Tarihçiliğine Katkısı" konulu yakın zamanda gerçekleşen sempozyumda bu konuya dair Prof. Dr. Ramazan Acun sunumunda bunu çok iyi özetlemektedir: "Şimdi büyük veri (big data) diye bir kavram var. Onlarca hatta yüzlerce araştırmacı, iyi tasarlanmış web tabanlı platformlar üzerinde, yapay zekayı da içeren son derece ileri tekniklerle ve disiplinler arası bakış açısıyla beraber çalışıyor, onlarca böyle tarih projesi sayabilirim."² Acun'un da belirttiği üzere artık belgeleri edinip sadece onlarla vakit geçirme devri artık modern tarihçilik anlayışında pek olumlu karşılanmamaktadır. Dolayısı ile teknolojiyi de işin içine katarak yapılan çalışmalar belgelerin çözümlenmesi noktasında daha ileri bir adım olarak görülmektedir. Nitekim teknoloji tabanlı çalışmalarda belgelerden elde edilen veriler daha somut bir forma dönüşerek okuyucu ile sanki konuşuyormuş gibi bir görüntü arz etmektedir. Araştırmayı oldukça zengin kılmaktadır. Gerek bu dijital platformların sunmuş olduğu değerli bilgiler gerekse başka araştırmacılar tarafından konuyla alakalı yapılan çalışmalar ve gayretler bu bildiriye kısaca aktarılacaktır.

1.Dijital İmkânlar ve Tarih Çalışmaları

Tarihçilik sahasında verilerin dijital yazılımlarla işlenmesine dair sayısal temelli çeşitli programlardan istifade edilmektedir. Teknolojik imkânların sunduğu bilgileri bizimle paylaşan Uğur'a göre: Son yıllarda olağanüstü bir gelişme gösteren bilgi işlem/enformasyon teknolojisinin imkânlarını beşerî/insanî bilimler ve tarihçilik sahasına aktarma, bu iki alanı buluşturma uğraşısı bugün dijital beşerî bilimler ve dijital tarihçilik adı altında gerçekleştirilmektedir. Dijital tarihçilik, tarihçilik mesleğinde kullanılan tarihsel malzemelerin tasnifi ve dijitalleştirilmesi, ilk el kaynaklardaki büyük verilen sayısallaştırılması ve analizi ile analiz sonuçlarının çok çeşitli biçimlerde (harita, grafik, ilişki ağları çizelgeleri gibi) görselleştirilmesi gibi hususları içermektedir. Bunların yanı sıra araştırma sürecinde Zotero, Endnote, Mendeley, Trello, OCR (belgeyi işlenebilir dokümana çeviren) gibi geliştirilen çalışmalardan bahsedilmiştir. (Uğur, 2019: 378)

Dijital çağ ve teknolojilerin, araçsal olduğu kadar doğrudan tarihsel bilgiye etki etme potansiyeli olduğuna da değinen Uğur, tarih alanında kullanılacak ve yüzlerce veriyi birbiri ile ilişkili şekilde çözümlenebilen programlar hakkında da bilgi vermektedir:

² <https://www.youtube.com/watch?v=7Vv5coTtMcU>

Özellikle niceliksel veriler için çok önemli bir yere sahip olan SPSS gibi programların ötesinde binlerce sayfadan oluşan metinlerin yorumlanması için geliştirilen Nvivo ya da Atlas.ti gibi yaygın programlar ya da kişiler ve olaylar arasındaki ağları tespit etmemizde büyük maharete sahip Gephi gibi ağ analizi programları ya da yüzlerce, binlerce olayı kronolojik olarak sıralayıp aynı zamanda çok katmanlı olarak olaylar arasında bağlantıyı metin ve görsel olarak görmemize olanak sağlayan Tiki-toki, timelineJS gibi kronoloji siteleri bu yeni teknolojik imkânlar arasındadır. (Uğur, 2019: 380)

Dijital imkânların tarih biliminde, özellikle Osmanlı tarihi çalışmalarında, kullanılması ile alakalı son zamanlarda Fatma Aladağ isimli araştırmacının çalışmaları ve bu meseleyi gündem yapmaya dair çabalarını görmekteyiz. Aladağ, 2020 yılında tamamladığı yüksek lisans tez çalışmasında bu konuya dikkat çekerek tezinin özet bahsinde şunları söylemektedir:

Osmanlı imparatorluğunun uzun yıllar süren hâkimiyeti ve kayıt tutma geleneği ile birlikte ortaya çıkan devasa arşiv kaynakları, Büyük Veri çağında hızlı ve etkili yöntemlerle yapılacak araştırmalar için yüksek potansiyele sahiptir. Ancak, Osmanlı araştırmalarının mevcut durumu, dijital metodolojilerin bu alanda henüz yeterince kullanılmadığını göstermektedir. Osmanlı tarihi çalışmalarına hem tematik hem de metodolojik olarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tematik olarak öncelikli amacı; vilayet, sancak ve kaza olarak organize edilen 16. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı idari teşkilatını, kanunname ve kadiasker kayıtları gibi hukuki belgeler ve tahrir defterleri gibi vergi sistemine dair kaynaklar kullanarak tespit etmek, tanımlamak ve haritalamaktır. Bu çeşitli kaynak türleri bize aynı bölgelerin ve şehirlerin farklı amaçlarla düzenlenmiş arşiv kayıtlarına göre nasıl değiştiğini de göstermektedir. İkinci olarak, 16. yüzyılın başlarında Osmanlı idari organizasyonundaki değişim ve dönüşümü vilayet, sancak ve kaza bazında incelemek ve sınır değişimindeki nedenleri tartışmaktır. Bu çalışmanın metodolojik katkısı, Coğrafi Bilgi Sistemi (GBS) programı ArcGIS ile arşiv verilerini dijital olarak haritalamak, online erişilebilir ve güncellenebilir veritabanı hazırlamaktır.” (Aladağ, 2020).

Doktora çalışmalarında dijital tarih üzerine daha çok eğilmeye çalışan Aladağ, dijital imkânların henüz Türkiye’deki çalışmalarda bazı proje çalışmalarında veya tematik birkaç konu hakkında kullanıldığını belirtmektedir. Türkiye’deki özellikle tarih camiasında henüz dijital tarihin emekleme aşamasında olduğunu ancak yavaş yavaş bireysel farkındalığın ötesine geçmeye başladığını vurgulayarak bu alandaki çalışmaların 1950’li yıllardan itibaren Batı’da başladığını ve dilbilimcilerin metin analizi ile özellikle şehir tarihçilerinin görselleştirme için coğrafi bilgi sistemlerine (CBS) olan ihtiyaçtan dolayı birtakım öncü çalışmaların yapıldığını aktarmaktadır. Batı’daki Sosyal Bilimciler’in 1960’lı yıllardan başlayarak bilgisayarın kullanımına başlanması ile arşivlerin sayısallaştırılması, sözlük çalışmaları ve çeşitli kataloglama işlemlerinde dijital yöntemlerin sağladığı kolaylıkların ilerleyiş tarihçesini anlattıktan sonra Türkiye’ye değinmektedir. (Aladağ, 2020: 782).

Dijital beşerî bilimler alanında, teknolojik araçların sağladığı imkânlarla en üretken şekilde uyum sağlayan bilim dallarından birisinin tarih disiplini olduğunu vurgulayan Aladağ, özellikle şehir tarihçilerinin bu konuda imkânlarının geniş olduğunu ifade etmektedir. CBS'nin şehirlerin ve toplumların zaman ve mekândaki değişimini ve dönüşümünü gözlemlemek için kullanılan temel araçlardan birisi olduğunu ve mekânsal veriyi saklamak, kontrol etmek, dijital sisteme dâhil etmek, analiz etmek ve görüntülemek için geliştirilmiş bir sistem olduğunu vurgulamaktadır. (Aladağ, 2020: 782).

Türkiye’de beşeri bilimler arasında dijital yöntemleri kullanan alanın daha çok tarih bilimi olduğunu vurgulayan Aladağ, Osmanlı arşivlerinin yıllara dayanan kaynak havuzunu bu bakımdan potansiyel bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yazar, Amy Singer’in “Digital Ottoman Project” çalışmayı üzerine kaleme aldığı yazıyı aktarmakla bu meselenin Türkiye’deki seyrine dair aktarım yapmaktadır. Aladağ’a göre bu alanın disiplinlerarası çalışma ortamı sayesinde arşivlerde keşfedilmeyi bekleyen binlerce belgenin yapay zekâ ve makine öğrenimi teknolojisi sayesinde sistematik ve çok katmanlı projeler için bir merkez olma gücüne sahip olduğu söylenebilir. Böylece, şehir tarihinden askerî ve siyasî tarihe, ekonomiden entelektüel tarihe kadar pek çok alanda kullanılacak bir veri madeni, dijital araştırma yöntemlerinin sağladığı ileri seviye analiz ortamına dâhil edilebilir. (Aladağ, 2020: 786).

Aladağ, Türkiye’deki tarih çalışmalarına uyarlanan birden çok dijital platform projelerini sıralamaktadır. Bunları kısaca tablo halinde vermek yerinde olacaktır. Bu bakımdan ilgili projelerin adlarını vererek uygulandığı alanlar hakkında Aladağ’ın çalışmasındaki tespitleri ve referans aldığı projeleri/platformları aktarmak bu çalışmalardan yararlanmak isteyenler için faydalı olacaktır.

Platform/Proje	Uygulanabilirlik
<i>The Open Islamicate Texts Initiative (OpenITI)</i>	<i>Arapça ve Farsça metinlerin sayısallaştırılmasına odaklanan önemli bir girişimdir. Proje, özellikle OCR teknolojisinin Arapça yazı dilleri için uyumlu hale getirilmesine dair teknik çalışmalar sürdürmektedir. Bu kapsamda projenin çıktuları, Osmanlıca metinlerin dijital sistemlere hızlıca aktarılmasına dair kılavuz olma potansiyeli taşımaktadır.</i>

<i>Ottoman Text Archive Project (OTAP)</i>	<i>Osmanlıca belgelerin sayısallaştırılması, işlenmesi ve görsel sorgu sistemlerine dâhil edilmesi. Veri Madenciliği Yöntemi kullanılmıştır.</i>
<i>al-Turayya Project</i>	<i>Erken dönem İslam dünyasının jeo-uzamsal bir verisini ve rotalarını sunmaktadır.</i>
<i>Ottoman Recogito (OttRec)</i>	<i>Osmanlı metinlerine dair gazetteer çalışmaları alanında sınıf içi uygulamaların bir çıktısı olarak güzel bir örnektir.</i>
<i>The Islamisation of Anatolia</i>	<i>Proje, Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmalarının içeriklerine, nasıl ve nerelerde dolaşımda olduklarına dair veriler içermekte ve mekânsal dağılımlarını gösteren haritalar sunmaktadır.</i>
<i>Mapping Ottoman Epirus (MapOE)</i>	<i>Bugün Batı Yunanistan ve Güney Arnavutluk’u kapsayan Epir bölgesinde, Tepedelenli Ali Paşa yönetiminde oluşan ekonomik ve siyasî kurumları, ilişkileri ve yapıları incelemektedir. MapOE ancak büyük ölçekte görülebilecek detayları çok yönlü görselleştirmelerle ortaya koyması açısından Osmanlı tarihi alanında dikkat çeken bir çalışmadır.</i>
<i>Mapping Ottoman Damascus through News Reports</i>	<i>1875-1914 yılları arasında, gazeteler ve haber raporları aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun Şam’da devlet yönetimini meşrulaştırma ve kamu düzenini sağlama çabasını TEI teknolojisi ile analiz etmekte ve mekânsallaştırmaktadır.</i>
<i>Applying Digital Methods to the Study of a Late Ottoman</i>	<i>Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Gazze şehrini ele alan makalede, veritabanı,</i>

<i>City: A Social and Spatial Analysis of Political Partisanship in Gaza</i>	<i>istatistiksel analizler, ağ analizi ve CBS ile üretilmiş haritalar kullanılarak arşiv belgeleri analiz edilmektedir</i>
<i>OpenOttoman (OO)</i>	<i>Osmanlı dünyasına dair dijital çalışmalar, veritabanları, dijital araçlar ve tekniklere dair örnekleri tek bir çatı altında toplayarak alandaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Portal ayrıca tanıtımına yer verdiği çalışmaların faydaları ve eksik yönlerine dair de rehberlik etmektedir.</i>
<i>Digital Islamic Humanities Project</i>	<i>İslam dünyasına dair yapılan dijital çalışmalar, sempozyumlar, etkinlikler ve proje ilanlarıyla ilgili bilgi sağlayan bir başka web sayfasıdır.</i>
<i>Osmanlı Şehir Tipolojileri ve Atlası (1450-1700)</i>	<i>Proje kapsamında farklı coğrafyalardan seçilen kırk beş Osmanlı şehri –klasik idari organizasyonun ötesinde- nüfus büyüklüğü, ekonomik özellikler, yerleşim verileri, sosyal yapı ve demografik niteliklerine göre yeniden sınıflandırılarak ilişkisel yaklaşım (relational approach) perspektifiyle analiz edilmiştir.</i>
<i>Osmanlı Şehirlerini Haritalamak: Sosyo-Mekânsal Benzerlikler ve Özgünlükler (1520-1540)</i>	<i>1530 tahrir defterlerini odağına alarak imparatorluk çapında Osmanlı şehirlerinin envanterini ortaya çıkarmayı, ayrıca ekonomik, sosyal ve mekânsal veriler üzerinden şehirlerin tematik ve dijital haritalarını üretmeyi hedeflemektedir. Her iki proje, CBS teknolojisinden istifade ederek Osmanlı şehirlerini dijital ortamda çok katmanlı olarak tartışma imkânı sunmakta ve şehir tarihi perspektifinden dijital yöntem ve</i>

	<i>yaklaşımları Osmanlı tarihi ile buluşturmaktadır.</i>
--	--

Tablo 1: *Dijital Tarih Platformları ve İlgili Oldukları İçerikler (Aladağ, 2020: 786-787).*

Yukarıdaki birçok platformun tespitini ve işlerliğini aktaran Aladağ, bu alanla ilgili birçok kitap ve makaleye de literatür çalışmasında geniş bir şekilde yer vermiştir. Türkiye’deki akademik tarih çalışmalarında kullanılabilirlik oranının artabilmesi için Aladağ’ın alana dair literatür çalışması oldukça değerli görülmektedir. Araştırmacının bu çabası sayesinde dijital tarihte nerede ne var, kimler hangi projeleri nasıl yapmış sorularının cevabına ulaşabiliyoruz. Aladağ’ın literatürde tespit ettiği proje veya platformların bazılarını yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Yazar’ın verdiği örneklerin daha fazlasına yapmış olduğu ilgili literatür çalışmasından erişilebilir.

2.Dijital Tarih Çalışmalarında Sosyal Ağ Analizine Yakından Bakmak

Tarihi bilgi, oluşturduğu çevre ve o çevredeki ya da ona daha yakın veya ondan uzak bir noktadaki başka bir hususla ilintili olabilmektedir. Tarihçi, elde ettiği bilgilerle bu noktalar arasındaki bilgilerin peşine düşerek aralarındaki bağlantıyı öğrenip, anlamlandırıp onu çözümleyip aktarmaya çalışmaktadır. Bu bakımdan “Sosyal Ağ Analizi (SNA)” yöntemi tarihçilerin kurdukları bağlantılardaki kişiler, olaylar veya mekân üzerindeki ilişkileri neden-sonuç bağlamında anlamlandırıp görselleştirmelerinde oldukça etkili bir yöntemdir. Bu konuyla alakalı “Batmayacak Kadar Bağlantılı Ya Da Güçlü Olmak”: Kadı Sicillerine Göre Osmanlı Toplumunda Sosyal Ağlar ve Aktörler (1695-1700)” başlıklı bir Tübitak projesi yapılmıştır. Projede kullanılan yöntem hakkında detaylı bilgiyi Zeynep Dörtok Abacı’nın yayımlanmış olduğu makalesinde bizimle paylaşmaktadır. Abacı, SNA sisteminin akademik tarih çalışmalarında kullanılması ile alakalı Osmanlı toplumunda, kişilerin kimlerle, ne tür ve hangi amaçla ilişki kurduklarını anlamada sosyal ağ analizi yönteminin kullanımını örneklendirmeyi hedeflediklerini belirterek SNA’ya dikkat çeken Osmanlı tarihçilerinin çalışmalarını değerlendirmiştir.

Bu kapsamda, “öncelikli olarak Karen Barkey (1991 ve 2011) ve Işık Tamdoğan-Abel (2005), çalışmalarında sosyal ağ analizi yönteminden bahsederek, alanda tanınmasını sağlamışlardır. Ancak anılan araştırmacılar da dâhil, genel olarak Osmanlı tarihi çalışmalarında, sosyal ağ analizinin anahtar kavramları dile getirilmesine karşın, birincil kaynak gruplarını temel alan teori-model ve uygulamaları içeren müstakil bir çalışma bulunmamaktadır.”(Abacı, 2013:40) Barkey, köy topluluklarının örgürlenmesi üzerine yaptığı çalışmada öne çıkan aktörleri karşılaştırmak için bir sosyal ağ çalışması yapmıştır. Çalışmadan ortaya çıkan verilerde toplumda sözü geçenlerin, güvenilen kişilerin kimler olduğunu anlamada, kadı sicillerindeki şahitlik, kefalet ve vekillik belgelerinin gösterge olarak okunması gerektiğine değinmişti. Barkey (2011) diğer bir çalışmada, Osman Gazi ve Orhan Gazi’nin ego ağları görselleştirmesi ve değerlendirmesine yer vermişti. Osmanlı Beyliği’nin

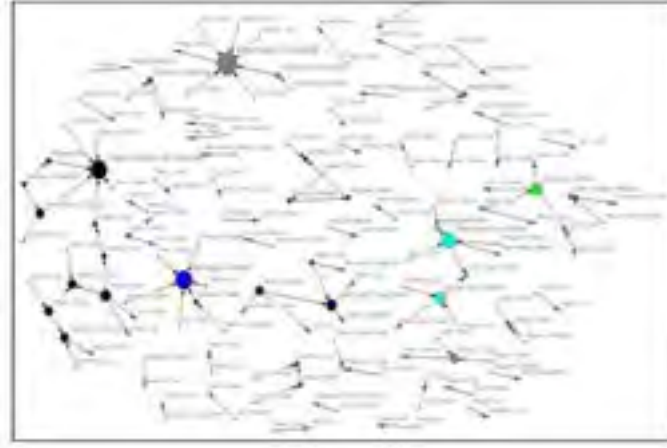
kuruluşu ve genişlemesi sürecinde, Müslümanları, din değiştirmiş olanları ve yerli halkı analiz ederek kurulan ittifakları içeren ego ağlarını³ (Ağcasulu, 2018: 3) haritalamıştı. (Abacı, 2013: 40)

Osmanlı tarihçileri sosyal ağ analizi yaklaşımı ile daha çok sosyolog ve antropologların kullanma biçimine benzer bir şekilde belirli kaynak grupları üzerinde uygulamalar gerçekleştirebilirler. Kadı sicillerindeki belgelere doğru sorular sorarak, sosyal ve ekonomik ilişki ağlarında merkezi roldeki aktörleri belirleyip, onların etkinlikleri, merkeziliği ve prestijlerini ölçmek mümkündür.”(Abacı, 2013:41) Bu doğrultuda, Bursa kadı sicillerinden rassal olarak belirlenen defterlerdeki şahitlik, kefalet vekâlet belgeleri ve ek olarak terekelerdeki borç kayıtları (borç ilişkileri ego-ağlarını örneklendirmede işlenmiştir) üzerinden gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Bunu yaparken belgeleri analiz etmede, Matris yönelimli bir program olan, veri setinin işlenmesi ve alt kümelerin seçimi, veri setlerinin birleştirilmesi, değiştirilmesi ve aktarılması ve verinin kaydedilmesi gibi dönüştürme araçlarını da kapsayan UCINET ve içinde gömülü olarak bulunan NetDraw programlarından yararlandıklarını ifade etmektedir. (Abacı, 2013:41)

Şekil 1: Şahitlik Belgeleri (Abacı, 2013:42)

³ Ağ analizinde, ego ağları ve tüm ağlar olmak üzere iki çeşit bulunmaktadır. Ego ağları, bütün bir ağ içinden seçilen birkaç aktör ve bu aktörlerin ilişkilerini incelemektedir. Belli aktörlerin önemli olduğu ve ağ boyutlarının çok büyük olduğu ağlarda ego ağları tercih edilmektedir. Tüm ağlar ise ağdaki bütün aktörleri ve alt grupları incelemektedir.

Şekil 2: Kefillik Ağları (Abacı, 2013:45)

Abacı'nın çalışmasında birden çok referans vermemizin sebebi bu alanda öncü çalışmalardan biri olmasıdır. Nitekim bu tür ağ analizleri yöntemi ile kadı sicillerini buluşturmak belgeleri neredeyse konuşurmak gibidir. E.H. Carr'ın da belirttiği gibi bütün tarihçiler için aynı olan ve temel olgular denilen bilgiler, genellikle tarihin kendisinden çok, tarihçinin kullandığı hammaddeler bölümüne girer. Olgular yalnızca tarihçiler onlara başvurunca konuşurlar; hangi olgulara hangi sıra ya da bağlam içinde söz hakkı verileceğini kararlaştıran tarihçidir. (Carr, 1980: 17) Kimlerin kimlere şahitlik ettiğini, kimlerin nerede ve kaç kişiye kefil olduklarını açık bir şekilde önümüze koyan SNA yöntemi ile daha değerli bir veri haline gelmektedir. Böylece dönemin sosyoekonomik yapısına dair daha ayağı yere basan yorumlar yapmanın önü açılmaktadır. Örneğin, Abacı'nın paylaştığı söz konusu SNA şekillerinde bir şahsın kaç kişiye ve hangi dine mensup kişilere kefillik ettiğini görebiliyoruz. Üstelik kefillik eden kişilerin unvanlarına ve bu unvanların sayısal ağırlıklarına da erişebiliyoruz.

Osmanlı şehir çalışmalarında avarız vergileri ve kefiller üzerinden ilişkiyel yaklaşımlarla dataları analiz ederek ilişkiselliğe dair çıkarımlar da bulunan bir diğer araştırmacı Yunus Uğur'dur. (Uğur, 2018: 59) Edirne, şehir tarihi üzerinden Türkiye'deki modern şehir tarihi çalışmalarında teknolojinin kullanımına öncülük eden çalışmasını Uğur bize şöyle aktarıyor:

17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başı için mevcut olan Edirne verileri, binlerce hanenin dinî, etnik kökeni, statüsü, mesleği ve mal varlığı hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgileri kentin mekânsal bilgileriyle yan yana tanımlayarak ve gruplayarak ayrıntılı bir kentin mekânsal organizasyonunun haritasını çıkarıyorum. Bunu yapmak için yüzlerce özniteliği birbirine bağlamak için hiyerarşik kümeleme ve yazışma analizi kullanıyorum. Bu, şehrin farklı bölgelerinde farklı niteliklerin yoğunluğunun nasıl değiştiğini, farklı mahallelerin farklı nitelikleriyle nasıl ayırt edildiğini ve hangi mahallelerin ortak nitelikleri aracılığıyla niteliksel “komşular” olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunu yaparken elde ettiği sonuçları tablolama ve haritalama ile göstermek için şu adımları takip ettiğini ifade etmektedir (Uğur, 2018, 5):

1- Yer adları ve niteliklere ilişkin tüm veriler, Microsoft Excel'de sayısal olarak kodlanmış ve çapraz sekmelere atanmıştır.

2- Kümeleme analizi ve yazışma analizi SPSS yazılımı kullanılarak yapılmıştır.

3- Sonuçlar önce tablolar halinde sunuldu. Nitelikler için tablo sütunları, uzamsal gruplamalar için satırlar kullanılmıştır. Dört tür tablo—mutlak değerler, işaretli ki-kare (χ^2) değerleri ve sütunların ve satırların toplamları bu aşamada ortaya çıktı.

4- Son olarak, sonuçlar haritalar olarak görüntülendi. Osmanlı kronikleri ve arşiv kaynaklarından Osmanlı tarihine kadar her şey dâhil olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplanmıştır. Edirne ve mahalle konumlarının belirlenmesinde ArcGIS adlı bir CBS harita programı kullanılmıştır. Edirne CBS sanal haritası üzerinde yaklaşık olarak çizilerek Edirne mahallelerinin haritası oluşturulmuştur.

Kısacası bu yaklaşımın, şehir tarihi çalışmalarında bu tür evrakları yorumlarken alternatif bir yaklaşım sunma fırsatını verdiğini söyleyen Uğur, çalışmasında bunu berberler üzerinden anlatmıştır. Örneğin, berberlerin en çok hangi merkezlerde yoğunlaştığını paylaşarak diğer meslek gruplarının da buna benzer şekilde en çok nerede veya en az nerede yoğunlaştıklarını ve hangilerinin yeterli/yetersiz düzeyde temsil edildiklerini net bir şekilde görebilme imkânının oluştuğunu belirtmektedir.

3.Dijital Tarih Alanında Bazı Tez Çalışmaları ve Bloglar

Tarihle ilgili dijitalleştirmeyi kullanarak yapılan sınırlı sayıda tez mevcuttur. Digital Ottoman Studies web sayfasında yayınlar kısmında tezlere baktığımızda aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır:

Yazar	Konu	Üniversite	Kategori
ALMİRA YILMAZ	<i>Kentsel tasarımın görsel geleneğinde kentsel tomografi ve dijital beşeri bilimler</i>	<i>İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü</i>	<i>Yüksek Lisans</i>
BÜŞRANUR BEKMAN	<i>XIX. yüzyılın dönüşen İstanbul'unda mahalleler, kollar ve belediyeler: Bir envanter ve haritalama çalışması</i>	<i>Marmara Üniversitesi</i>	<i>Yüksek Lisans</i>
FATMA ALADAĞ	<i>XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı şehirleri ve idari teşkilat: Osmanlı çalışmaları için bir dijital tarih uygulaması</i>	<i>İstanbul Şehir Üniversitesi</i>	<i>Yüksek Lisans</i>
SERPİL ÖZCAN	<i>XIX.yüzyıl İstanbul tekkeleri ve</i>	<i>İstanbul Şehir</i>	<i>Yüksek Lisans</i>

Serkan ŞENEL-Türkiye’de Dijital Tarihçiliğe Yönelik Yapılan Son Zamanlardaki Bazı Çalışmalara Dair Genel Bir Literatür Değerlendirmesi

	<i>mekânsal konumlanışları</i>	<i>Üniversitesi</i>	
IŞILAY DURAL	<i>GIS Learning Tool for Ottoman Empire</i>	<i>San Diego State University</i>	<i>Yüksek Lisans</i>
HİLAL ERŞAN	<i>The Development of European Hospital Architecture in the 19th century and its Reflection on the Architecture of Ottoman Hospitals</i>	<i>RWTH Aachen University</i>	<i>Doktora</i>
AHMET YAŞAR	<i>The Han in Eighteenth and Early Nineteenth Century Istanbul: A Spatial, Topographical and Social Analysis</i>	<i>Boğaziçi Üniversitesi</i>	<i>Doktora</i>
ONUR ÖNER	<i>A collective biography study of musicians: Patterns, networks and music as a ‘profession’ in the late Ottoman era and the early republican years in İstanbul.</i>	<i>İstanbul Şehir Üniversitesi</i>	<i>Doktora</i>
SÜMEYYE AKÇA	<i>Dijital İnsanî Bilimler Yaklaşımıyla Kültür Varlıklarının Görünürlüğünün ve Kullanımının Artırılması: Türkiye İçin Kavramsal Bir Model Önerisi</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi</i>	<i>Doktora</i>
YUNUS UĞUR	<i>The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in The Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries</i>	<i>Boğaziçi Üniversitesi</i>	<i>Doktora</i>

Tablo 2: Dijital Tarih Alanında Yapılan Bazı Tezler

(<https://www.digitalottomanstudies.com/dissertations?lang=tr>)

Yapılan bu tezlerin bazılarının yöntemine bakmak gerekirse örneğin Onur ÖNER’in müzisyenlerle ilgili yaptığı çalışmasında tez odağına aldığı 257 müzisyenin sosyal profillerini ortaya

çıkarmak için SPSS veri analiz yazılımı üzerinden çok sayıda niceliksel analize başvurduğunu görebiliyoruz. (Öner, 2019) Diğer bir örnek çalışma, Büşranur BEKMAN'ın tezinde ise mahallelerin muhtemel konumları ArcGIS programı kullanılarak haritalanmıştır. Böylece, mahallelerin yıllar içerisindeki süreklilik ve değişimleri, nüfus büyüklüğünü, idari yapısı ve sınırlarının analizinin yapılması mümkün olmuştur. Fatma ALADAĞ ise çalışmasının metodolojik katkısını, Coğrafi Bilgi Sistemi (GBS) programı ArcGIS ile arşiv verilerini dijital olarak haritalamak, online erişilebilir ve güncellenebilir veritabanı hazırlamak olduğunu belirtmiştir. (Aladağ, 2020)

Söz konusu çalışmalar her ne kadar şehir tarihi ve topoğrafyası üzerine yapılmış olsa da bu çalışmalar CBS sistemi veya SPSS yöntemi öğrenilerek akademik tarih çalışmalarında birçok alanda uyarlanmaya müsait görünmektedir. Kısmen şehir tarihi çalışmaları ile kısmen de tasavvuf ve tarikat tarihi çalışmaları ile ilgili Serpil ÖZCAN'ın çalışması diğer alanlara örnek model olabilir:

“XIX. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unun tarihsel bağlamı, tekke ve tarikatlar için hayati öneme sahip Meclis-i Meşayih kurumunun etkileri de dikkate alınarak, tekke ve tarikatların İstanbul'daki hem kendi içinde hem birbirleri arasındaki ve hem de buldukları semtlerle ilişkileri değerlendirilmiştir. Tekkelerin sadece fiziksel varlığının değil faaliyetlerinin de (mukabeleler) dağılımı incelenmiştir. Sonuç olarak çeşitlilikleri, konumları ve şekillendirdikleri mahalleler ve sokaklarla, tekkelerin sadece kültürel ve geleneksel değerleri değil şehirlerin biçimini de etkiledikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma ile İstanbul tekkelerinin ve tarikatlarının yerleri ve nitelikleri güncel ve tarihi haritalar üzerinde bu çapta ilk kez belirlenmiş ve toplu olarak gösterilerek İstanbul içinde konumlandırılmıştır. Bu çalışma ile XIX. Yüzyıl İstanbul tarihi tasavvuf kaynakları, tasavvuf ehlinin tanımları ve tekke-tarikat mekân ve kurumları sosyal-mekansal bir perspektifle okumaya tabi tutulmuş ve pek çok yeni çalışma sorusu için sağlam bir zemin oluşturulmuştur. (Özcan, 2020)

Yine Özcan'ın kaleme almış olduğu bir blog yazısında da Manastırlar Projesi ile ilgili içerikler bu anlamda sahanın diğer çalışmalarına örnek teşkil edecek şekilde değerlendirilebilir. (Özcan, 2021)

Daha önce biyolojik bilimlerin kullandığı ama şu anda sosyal bilimlerin de kullanmaya başladığı diğer bir uygulama olan Cytoscape'in kullanılmasıyla alakalı Topuz Demir'in ayrıntılı blog yazısındaki açıklamaları da buraya eklemek gerekir.

Bu bağlamda, Cytoscape ağ analizi ve görselleştirme için oldukça kullanışlı bir açık kaynaklı yazılım platformu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak 2002 yılının temmuz ayında piyasaya sürülen Cytoscape, başlangıçta biyolojik bilimler için tasarlanmış ancak daha sonraları sosyal bilimler gibi farklı disiplinlerin de kullanımına açık hale gelmiştir. Sosyal ağlar ve kişiler arası

ilişkilerin yanı sıra sosyal bilimciler, tablolar, formlar ve web’de yer alan etkileşimleri görselleştirmek ve analiz etmek için de Cytoscape i kullanabilir.

Topuz Demir, bu çalışmasında Cytoscape’in temel özelliklerini 24 Numaralı İstanbul Kadın Sicil’inde yer alan İstanbul’daki hamallar ve kefilleri listelerinden derlediği örnek bir görselleştirme üzerinden açıklamaya ve göstermeye çalışmıştır. (Topuz Demir, 2021).

4. Türkiye’de Dijital Tarihçilikte Strateji ve Beklentiler

Uğur, Şakul ve Kırmızı’nın birlikte kaleme aldıkları Türkiye’de deneysel ve dijital tarihçiliğin gelişimi için bir strateji çerçevesi başlıklı yazıda ise Türkiye’de ne dijital tarihçilik ne de deneysel tarihçilik konularına has bir araştırma merkezi bulunmamasından, sadece (bazen çeşitli kurumların yan destekleriyle) bireysel çalışmalar yapıldığından bahsedilmektedir. (Uğur vd., 2019:718)

“Dijital beşeri/insani bilimler (digital humanities) ve dijital tarihçilik (digital history) ise esas olarak son yıllarda olağanüstü bir gelişme gösteren bilgi işlem/enformasyonteknolojisinin imkanlarını beşeri/insani çalışmalar ve tarihçilik sahasına aktarma, bu iki alanı buluşturma uğraşdır. Dijital tarihçilik, tarihçilik mesleğinde kullanılan tarihi malzemelerin tasnifi ve dijitalleştirilmesi, ilk el kaynaklardaki büyük verilerin sayısallaştırılması ve analizi ile analiz sonuçlarının çok çeşidi biçimlerde (harita, grafik, ilişki ağları çizelgeleri gibi) görselleştirilmesi gibi hususları içermektedir. Bu yöntemler bir yandan tarih yazımı imkanlarını artırırken diğer yandan tarih ve insan bilimlerinin kamusallaşmasına ve orta ve yükseköğretim programlarında ders materyalleri üretilmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin, Osmanlı tarihinin en özgün kaynaklarından olan mahkeme kayıtları ve miras kayıtlarında Osmanlıların gündelik yaşamına dair yüz binlerce sayfa niteliksel ve niceliksel bilgi bulunmaktadır. Osmanlıların tüm coğrafyasına yayılan bu "devasa verinin" (big data) dönemselleştirilmesi ve tematik olarak mukayese edilebilmesi, ortak ve farklı kullanımlarının çıkartılması, daha makro bir takım teorik bağlamlara dönüştürülmesi için sayısallaştırma, tasnif ve ilişki analizi yapmak elzemdir. Ayrıca, bu tür bilgilerin harita, grafik, animasyon ve fotoğraf ve diğer araçlarla görselleştirilmesi ve interaktif sanal platformlarda erişime açılması ile hem kamusal kullanımının birlikte üretiminin artması ve eğitim öğretim faaliyetlerinde ders materyali olarak kullanılması sağlanmış olacaktır.”(Uğur vd., 2019: 719)

Bu yöntemlerin Türkiye tarihçiliğinde kullanılmasına yönelik stratejilere ve beklentilere yönelik öneri de sunmayı ihmal etmeyen bu yazarlara göre dijital tarih için şunlar söylenilebilir: .”(Uğur vd., 2019: 728-729)

Strateji:

1. Dijitalleştirilecek ve uygulaması yapılabilecek tarihi kaynakları , meseleleri ve objeleri tespit etmek.

2. Tarihi kaynakları ve objeleri sanal ortama taşımak.
3. Tarihi kaynakların ve objelerin analiz ve uygulamalarını yapmak.
4. Tarihi kaynak ve objelerin Türkiye ve dünya tarihçiliğindeki bilinirliğini ve kullanımını artırmak.
5. Dijital ve deneysel tarih ile ilgili tanıtım, farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları yapmak.
6. Veri planlama ve analiz etme ile ilgili teknolojik ve enformatik gelişmeleri tarihi verilerin ve tarihçilerin kullanımına sunmak.
7. Tarih eğitimi ve popüler tarih alanları için yeni içerikler ve uygulamalar geliştirmek.

Beklenti:

1. Osmanlı ve Türkiye tarihçiliğinin kaynaklarına ve objelerinin detaylarına herkesin ulaşabilmesi mümkün olacaktır.
2. Türkiye tarihçiliği dünya tarihçiliğine daha fazla açılmış olacaktır. .
3. Büyük tarihi verilerin sanal ortamlara aktarılması bu verilerin çok daha verimli şekillerde analizlerini sağlayacaktır.

Sonuç

Son olarak özellikle Türkiye’yi ilgilendiren tarih sahasında yapılan dijital tarih araştırmalarına bakmak gerekirse <https://www.digitalottomanstudies.com/publications?lang=tr> adresinde yer alan kitaplar, makaleler ve tezler kısmında sınırlı sayıdaki literatüre bakılabilir Bu bakımdan DOS altında yapılan çalışmalar değerli görülmektedir. DOS ekibinin düzenlemiş olduğu eğitimler ile bu alanda yetkinlik kazanan araştırmacı kişi sayısı artmaktadır. Marmara Belediyeler Birliği ortaklığı ile gerçekleştirilen eğitimle Türkiye’de ilk kez Dijital Beşeri Bilimler Akademisi düzenlenmiş olup katılımcılara bu alanın başat konuları olan metin analizi, mekânsal analiz, kodlama ve network analizi gibi çeşitli temalarda atölye çalışmaları yapıldığını öğreniyoruz. Temel olarak öğretilen programlar veri mantığı ve Microsoft Excel temel seviyede eğitimler, Python’a giriş dersleri ile kodlama dili, veri madenciliği alanlarında uygulamalar, metin analizinde Atlas.ti yazılımı ile metin analizine dair çalışmalar, Network Analizi’nin teorik bilgilerine dair giriş dersleri, Gephi yazılımı uygulamaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri’nin önde gelen programlarından ArcGIS ile dijital haritalama çalışmaları ve raster veri analizinin kullanılmasına dair çalışmalar yapılmıştır. (Aladağ, 2021)

Netice itibariyle Ladurie’nin belirttiği gibi “Başka bilimlerde olduğu gibi tarih için de önemli olan, sorunun kendisidir; makine değil. Yöntemleri, içerikleri ve kapsamları bakımından özgün yeni sorunlara elatmayı sağladığı ölçüde makinenin bir anlamı vardır.” (Ladurie, 1985: 132) Uğur’a göre

sanayileşme çağı sonrası ortaya çıkan dijital çağ ve teknolojileri, araçsal olduğu kadar doğrudan tarihsel bilgiye etki etme potansiyelinin de olduğunu ve tarihçilik sahasında büyük veriye sahip alanlarda teknolojilerin kapsamlı bilgi üreteceğinin öngörülmesi gerektiğini, dolayısıyla da tarihçilerin bu teknolojilerle birlikte bilgi üretmeye hazır olmalarının beklendiğini vurgulamıştır (Uğur, 2019: 378).

Teknolojik imkânların araştırmacılara tanıdığı bu kolaylıklar büyük veri havuzlarını oluşturmaya ve o havuzun içinde de aradığımız bilgiyi kolaylıkla elde etmeye ve işlemeye yarayacaktır. Böylece tarihsel bilgi salt bir aktarım olmanın ötesinin geçerek grafiklere, tablolara, analizlere ve haritalara dönüşerek görsel ve ilişkisel hafızada daha iyi bir konuma sahip olacaktır. Tarihin her geçen gün gelişen teknolojidenden bağımsız bir şekilde masa başı anlatımı ya da yazımı devam ettirmesi yakın gelecekte kanaatimce devam edemeyecektir. Teknoloji ile iç içe yetişen nesiller, tarih sahasında da bunun yansımalarını görerek öğrenmekten daha çok keyif alacakları düşüncesindeyim. Bu nedenle, tarihin teknoloji ile öğretimine yönelik çalışmaların sayısını arttırmalıyız diye düşünüyorum.

Kaynakça

- Acun R. (2021). Bütüncül Bakış: Sosyal Ağ Analizi. *1970’lerden Günümüze Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün Türk Akademik Tarihçiliğine Katkısı*. <https://www.youtube.com/watch?v=7Vv5coTtMcU>
- Ağcasulu, H. (2018) Sosyal Bilimlerde İlişkileri İnceleyen Bir Yöntem: Sosyal Ağ Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018 22 (Özel Sayı): 1915-1933
- Aladağ F. Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi. *TALİD*, 18 (36), 773-796.
- Aladağ, F. (2020) XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı şehirleri ve idari teşkilat: Osmanlı çalışmaları için bir dijital tarih uygulaması. (Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Şehir Üniversitesi).
- Aladağ, F. (2021). *Dijital Beşeri Bilimler Akademisi Üzerine*. Digital Ottoman Studies. <https://www.digitallottomanstudies.com/post/dijital-be%C5%9Feri-bilimler-akademisi-%C3%BCzerine?lang=tr> Erişim tarihi: 16 Kasım 2021.
- Aydın M. B., Bilgin A. (2021), *Osmanlı Tarihçiliğine Yön Veren Konuşmalar*, İstanbul: Kronik.
- Bekman B. (2020) XIX. Yüzyılın Dönüşen İstanbul’unda Mahalleler, Kollar Ve Belediyeler: Bir Envanter Ve Haritalama Çalışması. (Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi).
- Carr, E. H. (1980) *Tarih Nedir?* İstanbul: Birikim Yayınları.
- Dörtok Abacı Z. (2013) Bilgi Çağında Tarihçi Olmak’’: Sosyal Ağ Analizi Yaklaşımı ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları’’. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2013, 2 (2), 32-57.

- Leroy Ladurie, E. (1985) Tarihçi ve Bilgisayar, *Tarih ve Tarihçi*, (132-136)Der. Ali Boratav, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Öner O. (2019) A collective biography study of musicians: Patterns, networks and music as a ‘profession’ in the late Ottoman era and the early republican years in İstanbul. (Doktora Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi).
- Özcan, S. (2020) XIX.yüzyıl İstanbul tekkeleri ve mekânsal konumlanışları. (Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi).
- Özcan, S. (2021) *Manastırlar Projesi*. Digital Ottoman Studies.
<https://www.digitalottomanstudies.com/post/manast%C4%B1rlar-projesi?lang=tr> Erişim tarihi: 9 Kasım 2021.
- Topuz Demir, B. (2021) *Biyolojik Bilimlerden Sosyal Bilimlere Ağ Analizi: Osmanlı Araştırmalarında Cytoscape Kullanımı*. Digital Ottoman Studies. <https://www.digitalottomanstudies.com/post/biyolojik-bilimlerden-sosyal-bilimlere-a%C4%9F-analizi-osmanl%C4%B1-ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1nda-cytoscape-kullan%C4%B1m%C4%B1?lang=tr> Erişim tarihi: 9 Kasım 2021.
- Turan, İ. (2011) Tarih Araştırmaları İçin Sanal Arşiv ve Kütüphane Kullanımı. *Tarih Nasıl Yazılır?* (179-199) Ed. Ahmet Şimşek, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Uğur Y., Şakul K., ve Kırmızı, A. (2019) Türkiye’de Deneysel ve Dijital Tarihçiliğin Gelişimi İçin Bir Strateji Çerçevesi. *Hunlar’dan Günümüze Türk Askeri Kültürü*. (718-728) Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul: Kronik.
- Uğur, Y. (2018) Big Data in Ottoman Urban Studies: A Relational Approach to the Archival Data and to Socio-Spatial Analyses of an Early Modern Ottoman City. *MDPI Social Sciences*, (7) 59, 1-12.
- Uğur, Y. (2018) Mapping Ottoman Cities: Socio-Spatial Definitions and Groupings (1450–1700). *The Journal for Early Modern Cultural Studies*, 18 (3), 16-65.